Niet zozeer minder, maar vooral een andere overheid

door *Hans Teerds*

De auteur is architect te Amsterdam, onderzoeker aan de faculteit Bouwkunde van de Technische Universiteit Delft en CDV-lezer.

Het CDA zou niet moeten blijven steken in een adagium als 'niet de overheid'. De christendemocratische traditie heeft meer perspectief te bieden op wat de overheid wel kan zijn.

Dit najaar verschijnt het boek *If Mayors Ruled the World*.[1] De inhoud ervan snelt de publicatie ruim vooruit, niet in het minst omdat de schrijver ervan, de bekende Amerikaanse politicoloog Benjamin Barber, het afgelopen jaar op tal van gelegenheden zijn nieuwste stelling heeft gepresenteerd, verdedigd en genuanceerd. Ik moest eraan denken toen ik de zeven principes overdacht die fractievoorzitter Sybrand Buma onder het motto 'de samenleving, niet de overheid' formuleerde op het afgelopen CDA-congres. Het viel me op dat Buma nergens het befaamde begrip 'maatschappelijk middenveld' naar voren schuift. In plaats daarvan lijkt hij het bredere begrip 'samenleving' te hanteren. Op zichzelf is dat niet zo verwonderlijk. In het winternummer van CDV uit 2010, waarin de balans werd opgemaakt van de kabinetten-Balkenende, concludeert Wim van de Donk al dat 'de voortgaande individualisering de feitelijke grondslag voor de soevereiniteit in eigen kring verregaand [heeft] uitgehold'.[2] Wat moet je nog met dat begrip? Juist nu, zou ik zeggen, in een veranderende samenleving waarin de verschillende entiteiten als markt en overheid, individu en collectief aan voortdurende transitie onderhevig zijn, heeft dit begrip aan urgentie gewonnen.

* * *

Terecht vraagt Buma in zijn speech aandacht voor het zelforganiserend vermogen van burgers. En terecht ook diskwalificeert hij een overheid die dit vermogen ongeacht kwaliteit en ambitie door de mal van de bureaucratie perst. Maar Buma's conclusie daaruit ('de samenleving, niet de overheid') is onbevredigend: er is niet per se minder overheid nodig (dat ook), maar er is vooral een *andere* overheid nodig. Het is overheid én samenleving: ze zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden, stellen elkaar ook eisen. Juist de christendemocratie heeft meer perspectief te bieden dan een negatief geformuleerd uitgangspunt. Vanouds heeft het CDA

Overheid en samenleving zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden

immers met begrippen als gerechtigheid, rentmeesterschap en maatschappelijk middenveld blijk gegeven van het vermogen een constructieve overheidsvisie te ontwikkelen, waarin recht wordt gedaan aan de politieke dichotomieën.

Ik moest niet aan Barber denken omdat hij rechtstreeks een antwoord heeft op dit thema, laat staan dat hij notie heeft van een christendemocratisch perspectief. Zijn meta-analyse helpt echter wel om opnieuw een beeld te vormen van de lokalisering van het hedendaagse maatschappelijk middenveld en zijn politieke relevantie. De toekomst is aan de stedelijke overheid, niet aan de nationale overheid, zo luidt zijn these kortweg. De lokale overheid is aan zet, stelt hij, zich min of meer baserend op een inmiddels al ruim een decennium lang discours over de stad als locus van creativiteit en innovatie, precies die twee elementen die in een 'global market' onderscheidend zijn. Deze these moet gelezen worden in het verlengde van het boek waarmee hij bekend geworden is, *Jihad vs McWorld*, en waarin hij onderzocht hoe de globale economie zich verhield tot internationale en nationale politieke instanties.[3] De cruciale vraag was: bieden deze politieke instituties nog enig tegenwicht tegen de slagkracht en macht van het globale financiële kapitaal en de bijbehorende multinationals? Zijn antwoord nu is dus dat deze tegenmacht niet in de nationale sfeer gezocht moet worden, noch op het internationale toneel, maar juist – aangezien steeds duidelijker wordt op welke manier dit globale kapitaal verweven is met de steden – in de stad. Hij benadrukt de flexibiliteit en effectiviteit van de stedelijke overheden ten opzichte van nationale overheden, zoals deze bijvoorbeeld in wereldwijde samenwerking tussen steden tot uitdrukking komt, en zoals ook Amsterdam en Rotterdam daar voorbeelden van zijn. Lokale politiek is in staat snel beslissingen te nemen, laat telkens weer zien dat ze op onconventionele wijze samen kan werken met verschillende profit- en non-profitorganisaties, waarbij ze slagkracht heeft in de concrete alledaagse werkelijkheid van haar inwoners. De stedelijke sfeer van creativiteit en inventiviteit beïnvloedt ook de activiteit en effectiviteit van het politieke domein.

* * *

Ik lees in Barbers these twee aspecten die relevant zijn voor een hernieuwde visie op de overheid die ook bruikbaar zijn in een christendemocratisch perspectief. De eerste is de kracht van lokale (stedelijke) politiek: concreet, bereikbaar, effectief, en dicht bij mensen. Aan die kracht moet niet voorbijgegaan worden. Het tweede is de noodzaak, politiek gezien, creatief te zijn en samen te werken met andere organisaties. Juist daar heeft de christendemocratie natuurlijk met haar notie van en ervaring met het maatschappelijk middenveld iets te bieden. Het mag dan aan erosie onderhevig zijn geweest in de afgelopen decennia, ze ontvangt hernieuwde bezieling door nieuwe particuliere en collectieve, en vaak ook heel lokale initiatieven, waarin het individu in nieuwe verbanden wordt geplaatst, wordt verbonden aan de straten, pleinen, en braakliggende terreinen, aan gezamenlijk onderkende kansen of bedreigingen, aan kleinschalig georganiseerde (zorg)corporaties, energiecoöperaties, of al het andere wat mensen bijeenbrengt. Deze nieuwe initiatieven en verbanden creëren een nieuwe lokale politieke ruimte, waarin ook het 'oude' maatschappelijk middenveld nu nieuw elan zou kunnen krijgen, als het de ruimte neemt zichzelf opnieuw te positione-

ren en ontplooien. Dat is een enorme kans voor een samenleving voorbij de verzuiling én individualisering, voorbij ook aan het of-of-denken: óf markt óf overheid.

Voor de geïnstitutionaliseerde politiek betekent dit dat ze een appel doet op de samenleving, mensen weet te bereiken, te betrekken en te activeren. Daar hoort vervolgens een overheid bij die risico's durft te nemen, initiatieven honoreert, en verschillen accepteert, zich, meer nog, inzet om niet alleen particuliere en collectieve initiatieven te stimuleren of te omarmen, maar ook de bereidheid heeft samen te werken, en een ruimte en structuur te bieden waarin deze bestendigheid en stabiliteit zich ontwikkelen waardoor ze zich inderdaad kan transformeren in een duurzaam speelveld waar de samenleving wordt georganiseerd, bijeengebracht en actief betrokken is. Daarvoor is een dienstbare overheid nodig, die inderdaad zelfbewust haar eigen grenzen onderkent en ruimte laat aan het meest unieke wat de burger bezit: het vermogen initiatieven te ontplooien, te handelen en te reageren, en om iets voor elkaar te krijgen wat nieuwe gemeenschappen kan vormen. Ik heb Van de Donk aan mijn zijde, vermoed ik, als ik stel dat dit bij uitstek behoort tot de christendemocratische visie op de overheid. Hij sluit zijn betoog immers optimistisch af als hij de toegenomen mogelijkheden voor particuliere initiatieven (terecht) een nieuwe agenda voor de christendemocratie noemt.[4]

Noten

1 Benjamin Barber, *If Mayors Ruled the World*. New Haven: Yale University Press, 2013 (verwacht).
2 Wim van de Donk, 'Over ijkpunten en pijnpunten. De malaise van het middenveld', in: Pieter Jan Dijkman, Jos van Gennip en Raymond Gradus (red.), *De Balkenende-balans* (CDV Winter 2010). Amsterdam: Boom, 2010, p. 80.
3 Benjamin Barber, *Jihad vs McWorld*. New York: Ballantine Books, 1996.
4 Van de Donk 2010, p. 83.